

Az elmúlt hetekben két szerző is megkereste szerkesztőségünket és közlésre ajánlotta fel igényes és nagyon fontos munkáját: Berényiné Lami Mónika Püspökhatvanból, édesapja, Lami István volt rendszeres néprajzos szerzőnk, ezért ennek külön is örültünk. Valamint Vass Erika, friss szerzőnk, aki felkérésre a Fejér megyei Gánt község néprajzi kincseit gyűjtötte össze. Mindkét munka olyan területről szól, melyekről ritkábban hallunk, nevezetesen a Galga mentén elhelyezkedő öt szlovák településről és a kis, valamikori sváb település, Gánt sem volt eddig a gyűjtések központjában. Ezért külön is köszönjük a szerzőknek, hogy a BARÁT-SÁG-ra is gondoltak. Mindkét munkából ez évi őszi és téli számainkban, tehát szeptember, november és december hónapokban, adunk közre részleteket olvasóink és az érintettek – szerzők, adatközlők, az ott élő emberek, érdeklődő szakemberek – örömeire.

Berényiné Lami Mónika

Az őszi ciklus ünnepei a Felső-Galga mentén

A Felső-Galga-menti parasztság élete képekben, írásokban, Berényiné, Lami Mónika kétnyelvű, szlovák-magyar néprajzi kötete gazdagon összeállított szöveg alapján mutatja be öt Galga menti szlovák település – Acsa, Csővér, Galgaguta, Püspökhatvan és Galgagyörk – szokásvilágát, a hagyományos paraszti munka ünnepeit és hétköznapjait. A szerző célja, hogy a régi szokásokat, amelyek töredékei megváltozott formában még napjainkban is fellelhetők, megismertesse mindazokkal, akik tovább akarják ápolni, őrizni, feleleveníteni, vagy akár színpadra vinni azokat. A könyv a szerző saját értékelései mellett több irodalmi forrást, így Krupa András, Lami István és Bátyiné Nyemecz Júlia munkáit is idézi. A szerző saját üvegfestményeivel illusztrálja a kiadványt. A szakmai körök számára is újdonságot rejtő kötetet Gyivicsán Anna szerkesztette, kiadója a Püspökhatvani Szlovák Önkormányzat és a Pobocska. Az igényes nyomdai munka a COMP-Press Kft-t dicséri.

Szüreti felvonulás (Oberačka)

Nagyobb szabású multságokat, szüreti felvonulásokat hagyományosan a bortermő vidékeken rendeztek. Környékünkön viszonylag új hagyománynak számít, csak az 1930-as évek közepétől épült be a szokásrendszerbe a kisebb-nagyobb kihagyásokkal fennmaradt a mai napig. (Mind az öt község lakossága minimális földterületen termelt szőlőt.) A szüreti felvonulás előtt bírót, bírónét csőzlányokat, csőzlegényeket választottak. A bíró kíséretéhez tartozott két pandúr, két kisbíró és két cigány. Az utóbbi kettő feladata volt, hogy cigánynak öltözve mókázzanak. Acsán, a szüreti felvonuláson ma is vannak cigányoknak öltözött résztvevők. A bíró és bíróné kocsiját a két pandúr kísérte lovon, mögöttük lányok ültek a kocsiban. A szőlőben leszedtek annyi fürtöt, amennyi a bálterem díszítésére kellett. Nagy fürtöt készítettek, amit a fő helyre tettek. Ezt az éjszaka folyamán ellophatták, ezért kellett a csőzök. Ha nem sikerült elloponi, a bál végén kisorsolták.

Napjainkban a hagyományörző csoportoknak köszönhetően, reneszánszukat élik a szüreti felvonulások és bállok. A népviseletbe öltözött résztvevőket, lovasok, kocsik kísérik. A kocsikon iskolások ülnek. A lovasokat követi a bíró és bíróné hintója. A kisbíró minden utcasarkon kihir-

deti a szüreti bál helyét, időpontját és mindenféle mókákat csinál. Az utca lakossága az utcakereszteződésekben, ahol a menet elhalad, süteményeket, üdítőt oszt. A felvonulók borral kínálják a nézőket. A menetet zenészek kísérik, akik szintén a kocsikon ülnek. A felvonulók énekelve, táncolva haladnak. Miután a falun körbemennek, kezdődik a bál először az iskolások, majd a felnőttek részére.

Szeptember 29. Mihály (deň Michal)

A szeptemberi jeles napok közül kiemelkedik Szent Mihály napja, melyet a gazdasági év fordulójaként tartottak számon az állattartók. A Szent György-napkor legelőre hajtott állatokat ilyenkor hajtották vissza, de ma már csak az emlékezetben él az állatok kinti legeltetése zárónapjának ez a tudata. A pásztorok elszámoltatásának, szegődtesének időpontja is ez a nap volt. Időjósuló hiedelem is élt az első jelentősebb őszi ünnep kapcsán: az állatok viselkedéséből jósoltak az elkövetkező időszak időjárására. Falvainkban úgy tartották, ha a fecskék még nem mentek el Szent Mihályig, akkor hosszú ősze lehet számítani. Szent Mihály-nap után kezdték a kukoricát törni. E nappal kezdődött meg a lakodalmazások őszi időszaka, amely Katalin napjáig (november 25.) tartott. Galgagután az ekkor szedett besztercei szilvából főzött lekvár édes és jóízű lesz.

Acsán ettől a naptól már legeltethették a libákat a határban, ott ahol már lekaszáltak.

November 1. Mindenszentek (Všechsvätých)

A kelta kultúra, őszre, e napra eső újévéből, a Samhain ünnepéből ered. Úgy hitték, hogy az elmúlt évben meghaltak lelkei ezen az éjszakán összezavarhatják az élők életét, mivel ezen az éjen vándorolnak a holtak birodalmába. Az emberek a szellemeknek ételt és állatot áldoztak, hogy megkönnyítsék a vándorlásukat. Britanniának a Római birodalommal való kapcsolata idején két rokon tartalmú római ünnep is elvegyült a halloweennel, úgyhogy mai állapotában a hitelesnek ismert kelta ünnep komoly mediterrán elemeket is tartalmaz. A kereszténység terjesztésekor a hittérítők azt a feladatot kapták, hogy lehetőség szerint a keresztény szokásokat a pogány ünnepekhez igazítsák azok betiltása helyett. Így ez a pogány ünnep a keresztény mindenszentek ünnepe lett. E napon ma is szokás a sírok megtisztítása, feldíszítése, gyertyák gyújtása a halottak emlékezetére, és a temetői szentmise (Püspökhatvan). A néphit szerint ilyenkor hazalátogatnak a halottak, ezért otthon is éggetnek gyertyát.

November 2. Halottak napja (deň mrtvých)

A Mindenszentek és a Halottak napja közti éjszakán a néphit szerint a templomban a holtak miséznek. Halottak napján, sőt hetében mosási tilalom volt, attól tartva, hogy akkor a hazajáró halott vízben állna. Mindenszentek és a Halottak napja ma városon és falun egyaránt az elhunytakra való emlékezés ünnepe: a temetőbe járás, a sírok rendbehozatala, a gyertyával való világítás szinte mindenki számára kötelező.

November 11. Márton (deň Martina)

A középkori Márton püspök, Tours egykori főpásztorának tisztelete kötődik a naphoz, aki a római Pannónia tartomány területén született. Európa-szerte az egyik legnépszerűbb szent volt a korai századokban.

Márton napja nemcsak a libasütés, de az újbor felszentelésének napja is. Az asznapi időből is jósltak: „Ha Márton fehér lovon jön, enyhe tél, ha barnán, kemény tél várható.” Egy kalendáriumi regula szerint: „Márton napján, ha a lúd jégen jár, akkor karácsonykor vízben poroszkál.” „A bornak szent Márton a bírása” – tartja a mondás, azaz ilyenkor iható az újbor (más értelmezés szerint az őszi időjárás dönti el, hogy milyen lesz a bor).

A régi kalendáriumok a napot, a gazdasági év jelentős zárónapjaként emlegetik. Ekkorra már befejeződtek a mezei munkák, és a gulyát is telelőre hajtották. A november épp ezért a nagy névnapozások hónapja is, hiszen ekkorra már megritkult az emberek mezei elfoglaltsága, több idejük jutott a szórakozásra.

Martin: „Viažú sa k nemu viaceré zvykové a poverové proky. Všeobecnejšia a charakteristickejšia je prognostika, ktorá veští príchod prvého prejavu zimy, príchod snehu, a mrázu.”

„Pride Martin, na bielom koňi. (Guta)”

„Pride Martin, na bielom koňovi, pride veľa ráz. (Čuvár)”

„Ozaj či pride na bielom koni? (Ďurka)”

Keď bolo mierné počasie, si mysleli Jačania, že ide, na čiernom koni.

Do Martina sa snažili končiť vonkajšie poľnohospodárske práce.

Kalendárne obyčaje I. 41.

November 25. Katalin (Katarína)

E naphoz időjárás- és férjjeszó hiedelmek, praktikák kapcsolódtak. Ilyenkor szoktak vízbe tenni gyümölcsöket (Katalin-ág), s ha az karácsonyra kizöldül, a kíváncsiskodó lány örvendezhet: közeli férjhezmenetelét jelzi. A legismertebb időjárásjóslás: „Ha Katalin kopog, a karácsony locsog.”

Katarína: V súčasnom ľudovom povedomí sa spája predovšetkým ako významný deň veštenia počasia, ale vo veľkej miere sú zaužívané aj ľubostné veštby a veštby šťastia, ako aj zákazy súvisiace s cirkevným rokom a zvyková prax, prevádzajúca horeuvedené obyčaje.

„Na Kataríne ač je hus na ľade, tak na Vianoce (na Kračún) na blate.” (Čuvár)

„Ak na Katarínu hus stojí na ľade, tak na Kračún bude v blate tancovať (Ďurka)

Kalendárne obyčaje I. 48.

November 30. András (Ondrej)

Az őszi ciklusának záró névnapja. Elődeink még a hónapot is Szent András havának nevezték. Névadó szentje Szent András apostol, aki első tanítványként követte Krisztust. András napja a legjelentősebb házasságjósló, varázsló nap. Praktikáiban, jóslásaiban, a Tamás-naphoz kapcsolódik.

Galgagután a lánynak e napon meg kellett fonnia egy rőf fonalat. Este, amikor utolsónak lefeküdt, a fonalat a lábához, majd az asztal lábához kellett kötnie. Így tudta megálmodni, hogy ki lesz a férje.

Ondrej je tiež jeden z najdôležitejších významných dní v období jesenného slnovratu. Je aj haraničným dňom nakoľko podľa ľudového chápania v tento deň, o polnoci sa začína advent, cirkevný rok. Pozorovanie počasia aj na Ondreja, je podobné, ako na Martina, Alžbetu, Katarínu. Výnimočné miesto má v rôznych ľubostných praktikách.

V Gute dievčina v tento deň musela upriať jeden rif priadze. Večer keď si ako posledná líhala, mala priadzu priviazať ku svojej nohe a k stolu. Takto sa jej mel prisniť budúci menžel Vo všeobecnosti prvé zabýjačky začínali na Ondreja.

Kalendárne obyčaje I. 54.